

10-1945, KHỞI ĐẦU TRUYỀN THỐNG LIÊN MINH HAI NHÀ NƯỚC LÀO-VIỆT NAM CHỐNG KẼ THÙ CHUNG

TRẦN XUÂN CẦU - BUN MI- XANG THONG

Trong lịch sử xuất hiện một niên đại có mối quan hệ trọng đại đến hai quốc gia như "10-1945", không thường ngoài nguồn gốc sâu xa, còn có một quá trình hình thành trực tiếp. Về tình hình Lào từ tháng 8 đến tháng 10 năm 1945, đồng chí Cayxon Phômvihán, Tổng Bí thư Ban chấp hành trung ương Đảng Nhân dân cách mạng Lào đã nhận định một cách sâu sắc như sau:

"Dưới sự lãnh đạo sáng suốt của Đảng Cộng sản Đông Dương, do nắm vững thời cơ phát xít đầu hàng, và nhân lúc nhân dân Việt Nam làm cuộc Cách mạng tháng 8, nhân dân ta đã vùng giành chính quyền thắng lợi và tuyên bố độc lập ngày 12-10-1945". "Đó là thắng lợi to lớn nhất mở kỷ nguyên mới cho nhân dân các dân tộc Lào, đứng lên làm chủ Tổ quốc mình" ⁽¹⁾.

HÁNG 8 NĂM 1945, THỦ ĐÔ VIÊNG CHĂN MỞ ĐẦU TRUYỀN THỐNG VỀ VANG CỦA DÂN TỘC LÀO

1.1. 14-8-1945, Nhật hoàng đầu hàng không điều kiện. Ở Lào, quân đội Nhật hoang mang mất tinh thần. Thời cơ bao ngày đêm đón đợi đã đến ! Nhưng giờ đây, phát động quần chúng nổi dậy vào thời điểm nào ? Nổi dậy như thế nào cho phù hợp với tình hình đề có lợi nhất ?

Ở Viêng Chăn, tin từ Thà Bô - Nọng Khai báo sang, tin từ cơ sở quần chúng yêu nước ở "Sở giấy p" xác nhận : "Hà Nội cướp chính quyền xong vào chủ nhật, sau 3 ngày nổi dậy, Nhật án binh bất động. Báo an binh đi theo Việt Minh". Tin vui được tổ chức loan truyền toàn Viêng Chăn, vào chiều ngày rằm tháng 9 Lào, trong khi trăng đang lên nhân dân đi lễ Phật tại chùa, những người lãnh đạo quần chúng nổi dậy ở Viêng Chăn họp, nhanh chóng quyết định và cho loan báo ngay tin: "Sáng ngày 14 biểu tình".

Sáng 23-8-1945, tại địa điểm Chợ Sáng-Tàlạt Xậu-Viêng Chăn đông đảo nhân dân Lào, Việt kiều và ngoại thành đã tham dự cuộc biểu tình nghe diễn thuyết, hô vang các khẩu hiệu: "nước Lào độc lập muôn năm", "hoan nghênh Việt Nam độc lập", "Đả đảo quân cướp nước", "Lào - Việt đoàn kết".

kết muôn năm"... Ngày 24-8-1945, theo sự lãnh đạo vận động thống nhất, toàn bộ các công sở hành chính, quân đội, cảnh sát, cơ quan chuyên môn đều do người Lào đứng đầu, điều khiển công việc hoặc chỉ huy đơn vị. Tỉnh trưởng cũ ngã theo cách mạng được giữ làm: người đứng đầu chính quyền mới (2).

1.2. Chính quyền mới được thành lập đúng 1 ngày thì ngày 25-8 quân Pháp chiếm Bản-Côn, trung tâm hành chính huyện (mường) Tulakhôm thuộc Viêng Chăn cách thủ đô 52 km, gây ra tình hình căng thẳng. Viêng Chăn khẩn trương vũ trang chuẩn bị chống Pháp. 31-8, phái bộ quân sự Anh ở Viêng Chăn có Pháp đi theo. Tên quan ba người Anh là Uyn thả tù binh Pháp ra khỏi trại giam, lệnh quân Nhật gấp rút di chuyển sang Nọng Khai. Trong khi chuẩn bị rút, bọn Nhật không bàn giao hăng dẹt Cappha cho chính quyền Viêng Chăn mà bàn giao hăng này cho bọn tù binh Pháp vừa được thả ra. Bọn Nhật quyết luôn tiền công tháng 8-1945 của 500 công nhân viên chức Lào, Việt kiều đã làm tại hăng dẹt này.

Một cuộc bãi công tại hăng dẹt Cappha được biến thành biểu tình thị uy lực lượng, có đông nhân dân Lào, Việt kiều tham gia, kéo đến bao vây bọn Nhật, với các khẩu hiệu đấu tranh "Phải giao hăng dẹt Cappha cho chính quyền Lào", "Phải trả đủ tiền công ngay". Hiến binh Nhật bắt giữ đoàn biểu, và trong khi xô xát chúng đã nổ súng làm bị thương 1 công nhân. Nhưng cuối cùng đến ngày 3 cuộc đấu tranh đã thắng lợi hoàn toàn về chính trị cũng như về kinh tế (3). Ngày 4-9, Nhật bắt đầu chuyển sang Nọng Khai.

1.3. Ngày 1-9, quan tư người Pháp tên là Phaborơ, gặp đại diện chính quyền Viêng Chăn. Y xưng là "Đại diện của chính phủ Pháp", đòi Viêng Chăn chấp thuận nền bảo hộ của Pháp theo đúng bản tuyên bố ngày 24-3-1945 của Đờ Gôn, thủ tướng chính phủ lâm thời Pháp.

Lúc bấy giờ Hoàng thân Phétxarát là một người có uy tín lớn, nổi tiếng về tinh thần chống Pháp. Trong tình hình nhân dân Viêng Chăn và Xavannakhét, thành phố lớn thứ hai của Lào, đều đã đứng dậy ngày 23-8-1945, quân Pháp vào chiếm Bản Côn ngày 25-8, vị hoàng thân yêu nước này đã ngã phía cách mạng "Ngày 28-8" đài Phát thanh Hà nội "công bố danh sách chính phủ lâm thời" của VNAM, hoàng thân Phétxarát đã chấp nhận xu hướng liên kết với Việt Nam để cùng chống Pháp (29-8-1945). Hoàng thân cho người người báo cho Phaborơ biết trước hết y hãy làm thủ tục "trình nhiệm thư của chính phủ Pháp" lên chính quyền Lào, để chính quyền Lào xét (4).

Không cam tâm chịu thất bại, Phaborơ chuyển sang "tái xác lập chủ quyền trên thực tế". Được giúp đỡ của Anh, ngày 5-9-1945 y đưa một tiểu đội vũ trang vào nội thành, tập hợp tù binh Pháp và được thả ra trong đó có 46 tên quan lại cũ, chiếm ngôi nhà hai tầng (Nhà cũ của giám binh Greth ở gần Chợ Sáng và Đại học Y-Dược hiện nay, treo cờ Pháp lên, ngang ngược tuyên bố đây là "trụ sở Đại diện chính phủ Pháp tại Viêng Chăn" cho người đi lôi kéo công chức cũ theo chúng.

Quân đội Lào và lực lượng dân quân tự vệ vũ trang Lào - Việt phối hợp tổ chức bao vây cắt nguồn tiếp tế và mọi sự liên hệ giữa cái gọi là "trụ sở" này với thế giới bên ngoài.

Maha Xila Viravông, thành viên Lào-pên-Lào, ủy viên Hội đồng Lào Itxala từ 10-1945, ghi nhận: "Hành động của tên quan tư Phabơơ vào Viêng Chăn, treo cờ Pháp lên làm như bọn Pháp vẫn tự tọc có quyền hành cai trị nước Lào như xưa, đã làm cho nhân dân Lào và Việt kiều sống tại Viêng Chăn căm phẫn" "đã biểu lộ thái độ thù địch đối với bọn Pháp, khiến cho bọn này không thể đứng được trong Viêng Chăn". "Tên quan ba (người Anh tên là) Uyn... đã đem thuyền chở bọn Pháp trốn khỏi Viêng Chăn" ngày 12-9-1945, sang đất Nọng Khai⁽⁵⁾.

NHỮNG THÁNG NGÀY SÔI ĐỘNG TRÊN TOÀN LÀO.

2.1. Từ tháng 8 năm 1945, không riêng Viêng Chăn mà toàn bộ đất nước Lào đang trải qua những ngày hào hùng và sôi động. Từ ngày 13-8, các toán biệt kích vũ trang của Pháp nhảy dù hàng loạt xuống miền rừng núi Đông Lào giáp Việt Nam, liên lạc với tàn quân Pháp ẩn náu tại đây từ sau chiến tranh của Nhật (9-3). Trên phía Bắc, từ 28-8 một sư đoàn của quân đoàn 93 tràn qua biên giới Lào, hành quân xuôi lưu vực sông Nậm U. Ở phía nam sư đoàn 23 thuộc quân đoàn 60 vào Lào từ phía đông, theo đường 9. Ở phía tây, vượt sông Mê Kông từ 31-8, các phái bộ Anh sang Lào dưới danh nghĩa điều động quân Nhật về tập trung ở nam vĩ tuyến 16 để giải giáp, nhưng nhiệm vụ chính của bọn này được giao là tìm mọi cách giúp Pháp quay lại chiếm Lào.

Chỉ riêng ở phía đông, sau khi khởi nghĩa tháng 8 thắng lợi, chính quyền của các tỉnh giáp với Lào kịp thời cử lực lượng vũ trang địa phương của mình, lên miền tây kiểm soát lãnh thổ của Việt Nam, đồng thời phối hợp với các chiến sĩ và nhân dân Lào đánh đuổi bọn Pháp đang chiếm đóng các điểm dọc theo biên giới Lào Việt và ở các trục đường 7, 8, 12, 9. Bọn Pháp không những đang vi phạm chủ quyền lãnh thổ của Lào mà còn uy hiếp nền độc lập của Việt Nam.

Trong tình hình sôi động trên, nhân dân Lào đã vùng dậy thắng lợi ở tỉnh Viêng Chăn và Phankhét 23-8-1945, Xiêng Khoảng 27-8-1945 Khăm Muộn cuối tháng 8, Luôngphabăng 18-10-1945 và Nửa 22-10-1945

Nếu cuộc nổi dậy của nhân dân Viêng Chăn là một trong nhiều cuộc nổi dậy chính trị ở Lào, phát nổ đúng thời cơ, có cách làm thích hợp nên chính quyền độc lập được thành lập sớm và nhanh, đã thời phát huy tác dụng mạnh mẽ, ảnh hưởng tích cực đến phạm vi toàn quốc thì cuộc nổi dậy của nhân dân Luôngphabăng lại là một cuộc nổi dậy vũ trang nổ ra vào một thời điểm mà sự biến động lực lượng so sánh tại chỗ đã có lợi cho người khởi nghĩa, do đó việc giành chính quyền diễn ra quyết nhưng thắng lợi nhanh chóng.

Nhân dân Luôngphabăng nổi dậy muộn là do lực lượng phản động tại địa phương rất mạnh. Ngày 28-8, Imphen (Imfeld) tên quan năm người Pháp vào Luôngphabăng, vua Xixavang Vông chấp thuận nền bảo hộ của Pháp.

2.2. Một trong những đặc điểm quan trọng của tình hình Lào đương thời là cuộc đấu tranh chống Pháp quay lại xâm lược Lào đã bắt đầu ở nhiều tỉnh từ giữa tháng 9. Trong các cuộc dậy giành chính quyền hoặc trong cuộc chiến đấu chống Pháp trên đất Lào, cùng với chiến sĩ và dân Lào bao giờ cũng có Việt kiều hoặc các chiến sĩ từ Việt Nam sang, ở miền đông Lào. Nhà Xingkapô Xi khốt Chulamani, một trong những người chỉ huy lực lượng vũ trang Lào ở Thàkhe biết: "bên cạnh các chị em Lào đấu trùm khăn phaphe, còn có các chị em Việt kiều quần thâm n... cánh cùng nhân dân Lào, quyết tâm bảo vệ độc lập chủ quyền vừa giành được" (6). Không phải ở thành phố, thị trấn mà "bên cạnh người Lào, dân quân Việt Nam từng chiến đấu trong rừng giữa sào huyệt của quân cướp nước tham tàn" (7).

Lúc bấy giờ, thực dân Pháp nhận định như sau: "nếu lấy được Lào thì việc Bắc bộ có thể đoạt được" (8). Song song với việc quay lại chiếm Lào, ngày 23-9-1945 Pháp chiếm Sài gòn, kháng chiến ở Nam bộ đã bắt đầu. Rõ ràng trước một kẻ thù chung, hai dân tộc có một số chung. Mỗi thắng lợi hay mỗi khó khăn của Lào cũng là thắng lợi hay khó khăn của Việt và ngược

THÁNG 10 NĂM 1945, NHỮNG SỰ KIỆN TRỌNG ĐẠI

3.1. Ở Việt Nam, sau khi Hà Nội khởi nghĩa thắng lợi (19-8), ở Huế vua Bảo Đại "đêm 22-8-1945 xin chấp thuận "sẽ trao quyền" và ngày 30-8 làm lễ thoái vị. ở Lào, sau khi Viêng Chăn nổi dậy thắng lợi (24-8) thì ở Luôngphabăng ngày 28-8, vua Xixavàng Vông đã theo Pháp.

Theo qui chế của Pháp từ 21-8-1941 và ngày 8-4-1945 Nhật không thay đổi, Xixavàng Vông của vua bù nhìn vương quốc Luôngphabăng gồm 6 tỉnh ở Bắc Lào. Trung tâm hành chính của vương quốc đóng tại Viêng Chăn, đứng đầu là phó vương Hoàng thân Phétxarát.

Ngày 29-8-1945, Hoàng thân Phétxarát báo cáo mọi việc ở Viêng Chăn cho vua Xixavàng Vông biết và đề nghị trong tình hình hiện nay cần có một đại diện của Lào tại Hà Nội. Ngay "từ đầu tháng năm 1945" (9). Hoàng thân Phétxarát đã liên lạc với Hoàng thân Xuphanuvông đang ở Việt Nam bấy giờ Chủ tịch Hồ Chí Minh đồng thời là bộ trưởng Bộ Ngoại giao của chính phủ lâm thời Việt Nam dân chủ cộng hòa đã cử một vị bộ trưởng vào Vinh mời Hoàng thân Xuphanuvông ra Hà Nội bàn bạc công việc trước khi Hoàng thân trở về tổ quốc. Ngày 4-9, Hoàng thân Phétxarát lại đề nghị cử tổ chức gấp Bắc Lào và Nam Lào thành một quốc gia thống nhất, nhưng trước sau vua Xixavàng Vông không những không chấp nhận các đề nghị, lại còn phản đối những việc mà vị hoàng thân yêu quý này đã làm ở Viêng Chăn.

Đối với Pháp những thất bại liên tiếp ở tại Lào đã làm cho Đogôn, thủ tướng chính phủ (10-1944-22-1-1946) rất lo lắng. Ngày 6-10-1945, tên quan năm Imphen nhận chỉ thị của Đogôn: "nhà vua Xixavàng Vông ra khỏi Phétxarát. Đưa Phétxarát về Luôngphabăng và giám sát nhằm dứt các hoạt động chống Pháp của thủ tướng Phétxarát" (10). Ngày 7-10, Xixavàng Vông tuy

h chức vụ, xóa bỏ tước Phó vương của Phétxarát. Ngày 10-10, Xixavàng Vông đòi Hoàng thân Phétxarát phải về Luôngphabăng trình diện nhằm thực hiện kế hoạch của Đogôn.

3.2. Ở Viêng Chăn, ngày 15-9-1945 Hoàng thân Phétxarát tuyên bố thống nhất Lào, cử đại diện ởng Thàkheç và Xavannakhet làm việc với các chính quyền mới của 2 tỉnh này, đồng thời đón Hoàng thân Xuphanuvông đang trên đường về Lào. "Đầu tháng 10-1945"⁽¹¹⁾, Hoàng thân Xuphanuvông về đến Tồ quốc. Tại cuộc mít tinh của quần chúng nhân dân toàn thành phố Xavannakhet nồng nhiệt đón Người, Hoàng thân Xuphanuvông nhiệt liệt hoan nghênh những thắng lợi mà nhân dân đã giành được, hiệu triệu toàn thể nhân dân đoàn kết đấu tranh bảo vệ nền độc lập dân tộc. Ngày 8-10-1945, ở Thàkheç trung tâm chỉ huy kháng chiến Nam Lào, Hội nghị Lào Itxala ở Lào đã họp có đại biểu Lào-pên-Lào tham dự. Toàn thể nhất trí bầu Hoàng thân Phétxarát làm Chủ tịch danh dự và bầu Hoàng thân Xuphanuvông làm chủ tịch Lào-Itxala. Sau khi tham gia công tác chỉ huy trận tập kích Mường Cầu ngày 27-10-1945 thắng lợi, Hoàng thân Xuphanuvông lên Viêng Chăn.

Nguyện vọng tha thiết của nhân dân Lào lúc bấy giờ là sớm thành lập chính phủ độc lập thống nhất. Ngày 2-9-1945, ở Hà Nội nhân dân Việt Nam đã làm lễ tuyên thệ "cùng chính phủ giữ nền độc lập hoàn toàn cho tổ quốc, dù phải chết cũng cam lòng".

Ngày 12 tháng 10 năm 1945, chính phủ lâm thời Lào Itxala được thành lập, tuyên bố nền độc lập của quốc gia Lào thống nhất trước thế giới, ban bố bản Hiến pháp tạm thời cùng quốc ca và quốc kỳ mới. Chính phủ đã ra mắt tại cuộc mít tinh ở sân vận động có toàn thể nhân dân Viêng Chăn tham dự. Hiến pháp tạm thời đã qui định "Lào là một nước thống nhất", "chủ quyền thuộc về nhân dân", "mọi công dân đều có quyền bình đẳng trước pháp luật", "có trách nhiệm tôn trọng pháp luật và bảo vệ Tổ quốc" ...⁽¹²⁾.

Hoàng thân Phétxarát quốc trưởng của quốc gia Lào, là người đứng đầu nhà nước. Trong chính phủ, Khăm-mạo là thủ tướng, Hoàng thân Xuphanuvông là bộ trưởng bộ Ngoại giao. Khăm-mạo vốn là người đứng đầu chính quyền mới của Viêng Chăn từ 24-8-1945.

Sau khi chính phủ lâm thời Lào Itxala được thành lập, tuyên bố nền độc lập của quốc gia Lào trước thế giới, ngày 14-10-1945, chính phủ Việt Nam dân chủ cộng hòa đã gửi điện chúc mừng, tuyên bố công nhận nền độc lập tự do của Lào và thiết lập quan hệ ngoại giao giữa hai nước⁽¹³⁾.

Ngay sau khi nhân dân Viêng Chăn, Xavannakhet nổi dậy và đã lập chính quyền mới (23-8), hai đại diện của chính phủ lâm thời Việt Nam đến Viêng Chăn vào tháng 9-1945 là Trần Đức Vịnh và ông Chí Trung (tức Nguyễn Hữu Khiếu). Tháng 10-1945, phái đoàn thứ hai từ Hà Nội đến Lào do ông Cụ Tầm đứng đầu, ở lại Thàkheç.

Thực dân Pháp xác nhận "Lào Itxala đã tiến hành đường lối chính trị chống Pháp rất kiên quyết", giữ một lập trường chính trị đối với Pháp rất rõ ràng". Đối với chính phủ Lào Itxala thì "Các đơn hạp - Lào (ngụy quân) hỗn hợp là thù địch cần phải tiêu diệt ..." ⁽¹⁴⁾.

Vào ngày 13-10, công việc đầu tiên của chính phủ là cử một đội quân lên tăng cường cho lực

lượng yêu nước ở Luôngphabăng. Ngày 16-10-1945, giữa đại diện chính phủ Lào Itxala và đại diện chính phủ Việt Nam dân chủ cộng hòa tại Lào đã trao đổi về nội dung một hiệp định sẽ được ký giữa hai chính phủ. Chính phủ lâm thời Lào Itxala là một chính phủ liên hiệp, nhưng mọi thành viên trong chính phủ đều nhất trí cần ký và phải ký gấp một hiệp định liên minh quân sự với Việt Nam hai nước hợp sức chống Pháp⁽¹⁵⁾. Trong thực tế ở nhiều tỉnh, do yêu cầu cấp bách của tình hình, hình thành sự liên minh giữa lực lượng vũ trang Lào và Việt Nam cùng chống thù chung, nhưng chưa có một tên gọi thống nhất và chính thức.

"Ngày 30 tháng 10-1945, Hiệp định liên minh giữa hai chính phủ Lào Itxala và Việt Nam dân chủ cộng hòa đã được ký kết giữa Bộ trưởng Bộ Ngoại giao Lào Hoàng thân Xuphanuvông và Trần Đình Vỉnh", đại diện của chính phủ lâm thời Việt Nam tại Lào⁽¹⁶⁾. "Theo hiệp định này, các đơn vị quân đội Lào và Việt Nam sát cánh phối hợp cùng chống kẻ thù chung của hai dân tộc là thực dân Pháp nhằm bảo vệ nền độc lập của dân tộc mình"⁽¹⁷⁾.

Michel Caply cũng ghi nhận như sau: "Ngày 30 tháng 10, một hiệp định quân sự được ký kết giữa chính phủ Lào và Chính phủ Việt Nam. Hiệp định này dự liệu một liên minh quân sự chặt chẽ giữa hai nước trên đất Lào nhằm đấu tranh chống các đế quốc"⁽¹⁸⁾.

Trong buổi ký kết này "ngày 30-10-1945, Hoàng thân Xuphanuvông tuyên bố nước Lào là một quốc gia độc lập có chủ quyền ngang hàng với tất cả các dân tộc trên thế giới. Quan hệ Lào-Việt nay sẽ mở ra một kỷ nguyên mới"⁽¹⁹⁾.

3.3. Ở Luôngphabăng, nhân dân được tin chính phủ Lào Itxala đã được thành lập, rất phấn khởi. Sau khi nghe lời hiệu triệu của chính phủ ngày 17-10-1945, tuy quân tăng viện của chính phủ Pháp đến, nhân dân đã nổi dậy chiếm thành phố ngày 18-10-1945. Ngay từ đầu, trong số khoảng 40 tù Pháp có mặt tại Luôngphabăng, hơn một nửa bị bắn chết, hoặc bỏ chạy tán loạn về Pakxeng về Pak về Tulakhôm, hoặc vượt sông sang đất Thái. Imphen cùng 14 tên sống sót, cố thủ tại tòa nhà Công cũ, bị "các đơn vị vũ trang Lào - Việt bao vây", "liên tục tấn công", "hàng ngàn người biểu tình tràn vào uy hiếp, đập phá, dọa đốt"... Phumi Vôngvichít, thành viên Lào-pên-Lào cố vấn của chính quyền mới ở Luôngphabăng, cho biết quần chúng nhân dân thu được hàng chục tấn súng ống đạn dược, quân trang quân dụng đủ các loại của Pháp mà vua Xixavàng Vông đã cất dấu giúp Pháp, trong Hoàng cung từ tháng 3-1945⁽²⁰⁾.

Ngày 2-1-1946, Đácgiănglơ cao ủy của Pháp tại Đông Dương nhận được bức điện cuối cùng của Imphen: "Tôi đã báo cáo với Ngài, lương thực chỉ còn đủ sống 1 ngày... một ngày thôi, quá thật là cùng đau thương khi chúng ta phải nhìn thấy cơ đồ của chúng ta bị sụp đổ"⁽²¹⁾.

Quân Tưởng giúp cho bọn này chạy thoát sang Thái Lan ngày 4-1-1946.

Ở Viêng Chăn, từ ngày 27-9 được sự thỏa hiệp của quân Tưởng tên Phaborơ lại đưa 16 tên vào chiếm nhà Cô-nhĩ viện. Sau ngày 30-11-1945, liên quân Lào-Việt bắt đầu trừng trị Phaborơ. Đến ngày 13-10-1945, 9 tên bị bắn chết. Trong số 8 tên còn lại, riêng Phaborơ bị bắn gãy tay ngày 3-11, và vỡ vai ngày 11-11. Ngày 14-11, tướng Lorléc nhận được bức điện cuối cùng của Phaborơ: "Hai tiế

nhấn giờ đây đã trở thành vô nghĩa". "Chúng tôi vẫn phải ở lại đây có nghĩa là hy sinh 8 mạng vì một cách vô ích". "Hiện nay, trong thành phố những người nào bị xem là thân Pháp đều bị theo chặt chẽ hoặc đã bị bắt giam" (22). Ngày 20-11, quân Tưởng giúp cho bọn này, vượt sông Mê Kông, thoát sang đất Thái Lan.

Sầm Nứa bị Pháp chiếm từ 8-10. Ngày 20-10, liên quân Lào-Việt giải phóng thị xã. Ngày 22-10, quyền mới được thành lập.

Ủy Thàkhệc, sau thất bại Mường Cầu 27-10-1945, bọn Pháp công nhận rằng "Trước sự lớn mạnh đối phương, Tavecniê... đành phải rút lui về Pak-Hinbun, cách 30 cây số về phía bắc thành phố, Mahaxay và Xêbăng Phay, để chờ sự tiếp viện của Sài Gòn" (23).

1.4. Sau khi chính phủ Lào Itxala được thành lập 12-10-1945, công tác kháng chiến của Lào được củng cố và phát triển mạnh mẽ hơn trước. Hiệp định ngày 30-10-1945 đã xác định chính thức sự liên minh giữa hai Nhà nước chống kẻ thù chung, hình thức liên minh cao nhất đối với mọi công dân của nước, là một hiệp định xuất phát từ yêu cầu vô cùng cấp bách của dân tộc mình đồng thời cũng là yêu cầu có tính chất sống còn của dân tộc bạn, trên tinh thần trong khó khăn chung "giúp bạn là tự giúp mình". Về lịch sử ngoại giao, đây là hiệp định đầu tiên của hai nước.

Đầu tháng 11-1945 (9-11) trong thư gửi chính phủ Việt Nam, Việt kiều ở Lào đã nêu quyết tâm chính: "Toàn thể Việt kiều ... và người Lào (đã) chính đốn hàng ngũ, đã đoàn kết và hy sinh đến máu cuối cùng để bảo vệ nền độc lập chung của hai nước" (24).

Ngày 15-11-1945, Hoàng thân Xuphanuvông thay mặt chính phủ lâm thời Lào gửi điện tới chủ tịch Hồ Chí Minh bày tỏ tình đoàn kết gần bó của nhân dân Lào đối với nhân dân Việt nam, khẳng định quân và dân hai nước sát cánh chiến đấu chống kẻ thù chung đến thắng lợi hoàn toàn (25)

Trong một bức công điện được đánh đi từ Thàkhệc, nay lưu giữ được văn bản, có nội dung:

Hoàng thân Xuphanuvông Bộ trưởng Bộ ngoại giao chính phủ Lào gửi ngài Bộ trưởng bộ Ngoại giao chính phủ Việt Nam - Hà nội ... các đài phát thanh nhận tin và loan tin sau đây:

Nhân danh chính phủ và dân tộc Lào độc lập, chúng tôi xin thông báo để thế giới văn minh chúng ta biết rõ rằng: dân tộc Lào kiên quyết hy sinh đến giọt máu cuối cùng của mình để giành lại nền độc lập tự do cũng giống như dân tộc Việt Nam và tất cả các dân tộc khác, những dân tộc mà các nước đế quốc dã man đã gọi một cách xuyên tạc là dân tộc thiểu số (minoritaire)". "Vào giờ này, chiến đấu đang tiếp diễn ác liệt ở các ngoại vi của Thàkhệc, Xavannakhét, Mường Phin. Tại những nơi này, quân đội đế quốc Pháp ... đã sử dụng máy bay, xe tăng, đại bác, loại đạn dumdum (nổ gần) để giết người một cách vô nhân đạo... nhưng liên quân Lào-Việt của chúng tôi nos armées Lao-Viet) lên tiếp giành được những thắng lợi, làm cho bọn đế quốc phải gánh chịu những thất nặng nề.

Chúng tôi tin tưởng rằng, chính nghĩa cuối cùng sẽ đem lại thắng lợi cho sự nghiệp cao quý của chúng tôi (26)".

CHÚ THÍCH

1. Cayson Phômvứn: "Xây dựng một nước Lào hòa bình độc lập và chủ nghĩa xã hội". Hà Nội, 1978, tr. 26, 27.
- 2, 3, 4, 15. Gặp gỡ nhân chứng lịch sử: Nguyễn Chấn 1968, Lê Tiên Tiến, Vũ Hữu Bình 1969, Nguyễn Kỳ 1970, Nguyễn Đình Hìn 1975... Mahā Xīla Viravông 1979-1980, 1985, Thao Đa 1983, Nàng Chay, Phò Dươn, Xùn Thíp Lào-phá-cá-l 1983 ... (1945, Chợ Sáng mới được xây dựng còn gọi là Chợ Mới).
- 5, 10, 12, 13, 14, 18, 21, 22, 23. Michel Capty: "Guérilla au Laos, Paris 1971: la réoccupation". Xīla Viravông: "Ngày 12 tháng 10 - Mười chín năm sau tôi còn nhớ mãi." Viêng Chăn 1964. Kham Chan Pradith: "Place historique du Laos en Asie". New York, 1968.
6. Xingkapô Xikhôit Chulamanī: "Chiến đấu bảo vệ Thà Khệc", Hà Nội, 1980, tr. 5
- 7, 8, 24. Báo "Cứu quốc", Hà nội, 9-11-1945, 9-12-1946.
- 9, 11. Xuphaxay Xuphanuvông: "Hoàng thân Xuphanuvông, đời nét về tiểu sử". Báo Paxaxôn, Viêng Chăn 5-7-1989. "Hoàng thân Xuphanuvông; nhà lãnh đạo cách mạng". Viêng Chăn 1989, tr. 49 (Trần Tiến Anh, Ban đối ngoại, dịch). Xixang Xixan: "Cuộc chiến đấu ở Thạkhệc". Báo Paxaxôn, Viêng Chăn 24-6 - 26-6-1989.
- 13, 16, 17, 19, 25. "Hồi sơ thành lập Việt-Miên-Lào-1951", Kho lưu trữ tài liệu Lào-Mộc Hoàn (1968). Neo Lao Haksat: "Un quart de siècle de lutte opiniâtre et victorieuse... Principaux faits et événements au Laos". 1970, p. 67. Bộ Quốc phòng: "Lịch sử cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp 1945-1954", tập 1, Hà nội 1985, tr. 33.
20. Phumi Vôngvichit: "Hồi ký cuộc đời tôi trong quá trình lịch sử Lào", Viêng Chăn 1987, tr. 36-50.
26. Avec les compliments et les remerciements pour le Centre National de la Recherche Scientifique U. A. 04-1075 (Péninsule Indochinoise), Paris, et Sasachan Bossengkham Institut pédagogique Lao. (Công điện ngày: 11-02-1946).